

УДК 342.7

О. Бігняк,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПОЗОВНА ДАВНІСТЬ У КОРПОРАТИВНИХ СПОРАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ОСОБИСТИМИ НЕМАЙНОВИМИ ПРАВАМИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Питання поширення строку позовної давності в корпоративних спорах, безпосередньо у спорах про визнання недійсним рішень загальних зборів учасників господарських товариств, сьогодні є доволі дискусійним. Така дискусія викликана неоднозначною судовою практикою, а саме неоднаковим застосуванням положень ст. 167 Господарського кодексу України (далі – ГК України), ст. 100, п. 1 ч. 1 ст. 268 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), внаслідок чого стали прийматися різні за змістом судові рішення в подібних правовідносинах і породжуватися проблеми під час тлумачення цих норм.

Такий стан речей зумовлює необхідність наукового пізнання таких правових категорій, як «право участі в товаристві» та «право участі в управлінні справами товариства», які зазначені в законодавстві (ст. 100 ЦК України, ст. 10 Закону «Про господарські товариства», ст. 25 Закону «Про акціонерні товариства»), але за відсутності легальних визначень породжують різний підхід до розуміння немайнового корпоративного права – права участі в товаристві. Прикладом різного розуміння таких категорій і неоднозначного застосування ст. 167 ГК України, ст. 100, п. 1 ч. 1 ст. 268 ЦК України слугують постанови касаційної інстанції. Наприклад, Постановою Вищого господарського суду України від 16.10.2014 у справі № 902/1699/13 зазначено, що корпоративне право, про захист якого позивачем висунуто позовну вимогу, не є немайновим у розумінні ст. 269 ЦК України, ст. 167 ГК

України, у зв'язку з чим на вимогу про визнання недійсним рішення загальних зборів поширюється позовна давність. Водночас у Постановах Вищого господарського суду від 17.02.2011 у справі № 19/99-(24/72), від 19.09.2012 у справі № 5010/2368/2011-к-24/6123/89, від 10.05.2012 у справі № 18/50/5022/-1301/2011 суд касаційної інстанції за подібних обставин справи дійшов протилежного висновку щодо непоширення на вимогу, що впливає з порушення особистих немайнових прав, позовної давності, посилаючись на те, що право участі в товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі, відповідно до ст. 100 ЦК України, у зв'язку з чим діє правило п. 1 ч. 1 ст. 268 ЦК України, що позовна давність не поширюється на вимогу, яка впливає з порушення особистих немайнових прав, крім випадків, передбачених законом.

Поряд із цим у довідці за результатами узагальнення судової практики вирішення спорів про корпоративне управління та реалізацію корпоративних прав Вищий господарський суд України виклав свою позицію щодо того, що «право участі в товаристві» (ст. 100 ЦК України) є нетотожним поняттю «право участі в управлінні справами товариства» (ст. 10 Закону України «Про господарські товариства», ст. 25 Закону України «Про акціонерні товариства»). Отже, на вимоги про визнання недійсними рішення загальних зборів учасників господарських товариств поширюється строк позовної давності. Така позиція була викладена у Постановах у справах

№ 38\29-10, № 5002-33\4606-2010, № 5002-7/5477-2010, № 8\107пн-к, № 32/392-45/182, № К30/316-10, № 19-23/41-10-3134, № 11/200пн-к, № 3/58, № 50-10/972/2011-К-23-38 [1, с. 34].

До таких висновків дійшов Верховний Суд України у справі № 3-216гс14 від 04.02.2015 за позовом учасника до ТОВ «Меркурій» про визнання недійсним рішення загальних зборів акціонерів, зазначивши, що права учасників господарського товариства є складними, до них належать як майнові (право на частку прибутку, право на оплату вартості майна при виході з товариства), так і немайнові права (право брати участь в управлінні справами й розподілі прибутку, право виходу з товариства тощо), визначені законом та установчими документами. Право участі в товаристві може передаватися виключно разом з іншими складовими прав учасника товариства – майновими правами. Тому права учасника господарського товариства, які впливають із його права участі в цьому товаристві, не є особистими немайновими правами [2].

Між тим, незважаючи на визначеність судової практики, залишається актуальним дослідження законодавчого припису, закріпленого в ст. 100 ЦК України, щодо зарахування права участі в товаристві до особистих немайнових прав і як наслідок проблеми позовної давності в корпоративних спорах, пов'язаних із захистом особистих немайнових прав. Питання, пов'язане із застосуванням строку позовної давності в корпоративних спорах, що впливають із порушення особистих немайнових прав, не отримало комплексного дослідження, ґрунтовні висновки щодо нього відсутні. Тим більше, враховуючи інтеграційні процеси, зміну уявлень про загальнотеоретичні поняття й необхідність нового бачення змістового наповнення особистих немайнових прав, такі питання потребують наукового обговорення. Адже в корпоративних спорах майже половину становлять спори щодо оскарження рі-

шень загальних зборів учасників товариств, органів управління, які є актами індивідуальної дії та в рішення яких реалізується право учасника на управління товариством. У такому разі змістова конструкція таких категорій, як «право участі в управлінні справами товариства» і «право участі в товаристві», не ототожнюється та вимагає обґрунтованого тлумачення.

Ураховуючи національне законодавство й наукову доктрину, варто зазначити умовний поділ корпоративних прав на дві групи:

1) права на частку в статутному капіталі товариства (*майнові права*), зокрема право на отримання частини прибутку від діяльності товариств; право на отримання частини його активів у разі ліквідації тощо;

2) право участі в товаристві (*особисте право*) (*організаційні (або немайнові) права*), серед яких право брати участь в управлінні, право голосу, право на отримання інформації про діяльність.

ЦК України в ст. 100 дає загальну характеристику права участі в товаристві як особистого немайнового права, не розкриваючи його змісту. Однак якщо керуватися ознаками особистого немайнового права (ст. 269 ЦК України), а саме: відсутністю економічного змісту, неможливістю втрати цих прав через відмову або позбавлення, довічність володіння, невідчужуваність, стає зрозумілим, що жодна з перерахованих ознак не характеризує право участі в товаристві. Право участі в товаристві є корпоративним правом і породжує право на одержання частини прибутку товариства, а отже, може мати економічний зміст. Крім цього, можливість виходу учасника товариства або його виключення дає змогу вести мову про специфіку такого особистого немайнового права. Тим більше розвиток науки доводить, що нематеріальні об'єкти мають потенційну здатність брати участь в обороті, вони здатні існувати автономно від свого носія, можуть бути оцінені в грошах і мають таку властивість, як товарність, а права на них можуть

мати економічний зміст, тобто можуть розглядатися як майнові.

С. Сліпченко в монографічному дослідженні «Особисті немайнові правовідносини щодо обороздатних об'єктів» зазначив, що участь у товаристві як об'єкт — це певна юридична процедура, спрямована на *управління товариством*, або, інакше кажучи, вона являє собою систему послідовних, визначених нормами права дій учасника товариства, спрямованих на управління товариством. Його відособленість відбувається через товариство, в якому бере участь, через реєстрацію корпоративних прав у реєстратора чи в засновницьких документах [3, с. 228]. Є. Суханов указував на доцільність спрямованості системи послідовних дій учасника товариства обмежитися таким результатом, як управління товариством [4, с. 125].

Отже, термін «право участі в товаристві» є широким, збірним поняттям, від якого похідними є організаційні права, одним із яких є право брати участь в управлінні товариством. Такий висновок відображено в ст. 10 Закону України «Про господарські товариства», де право на участь в управлінні товариством знаходиться в переліку прав учасників товариства. Більш детально характеристика права на участь в управлінні товариством відображена в Принципах корпоративного управління товариства, може мати як залежний від розміру частки учасника (акцій акціонера) характер, так і не мати такої залежності. Взаємовплив майнових прав на участь в управлінні товариством виявляється в тому, що певна частка хоча і є значною, але не охоплює всього статутного капіталу, дає можливість здійснювати вплив на все майно товариства. Це виявляється в тому, що учасник господарського товариства голосуванням вирішує правову долю всього майна цих товариств. Інакше кажучи, будучи власником частки (точніше, права на частку), він опиняється здатним формувати волю стосовно всього майна товариства, ще й будучи іншим суб'єктом і щодо іншо-

го об'єкта права власності. І, навпаки, вирішення питань управління майном товариства простою більшістю голосів усуває тих, хто становить 49 відсотків статутного капіталу від участі в цьому.

Право участі в товаристві не може бути обмежене, на відміну від права участі в управлінні товариством, що підтверджує відмінність цих понять і неможливість їх ототожнення. Наприклад, вкладники командитних товариств не можуть брати участі в управлінні справами товариства, така обмеженість існує щодо власників привілейованих акцій акціонерного товариства. Але право в управлінні товариством може бути розкрито лише через право участі в товаристві, яке законодавцем зараховано до особистих немайнових прав, і, враховуючи специфіку корпоративних прав, може мати економічний зміст.

Право участі в товаристві є відособленим, автономним, має об'єктивну цінність, корисність, що дає змогу задовольнити інтереси не лише їх носія, а й третіх осіб, а також мати економічну цінність. Варто врахувати нематеріальний характер «права участі в товаристві» як ознаки, що вказує на те, що воно є безтілесним, не наділим фізичною субстанцією, але має об'єктивну цінність і певне зовнішнє вираження. Отже, право участі в товаристві потенційно здатне брати участь в економічному обороті, його набуває учасник товариства в результаті реалізації свої дієздатності, воно може передаватися іншій особі не окремо. Заборона на передачу права участі в товариства, відповідно до ст. 100 ЦК України, пов'язана зі словом «окремо», тож не окремо певні права участі в товаристві, а саме участь на управління можуть бути надані одним учасником іншим суб'єктам. Прикладом слугує можливість учасниками товариства доручити реалізувати своє право іншій особі. Так, С. Кравченко зазначав, що довіреності забезпечують здійснення права участі в загальних зборах тих осіб, які не можуть із тих або інших поважних причин це зробити: хворіє,

є літньою людиною, перебуває у відрядженні тощо, тобто якщо особа не може самостійно це зробити. З іншого боку, представництвом є праввідносини, в яких представник має право вчинити від імені особи, яку він представляє (учасника), один або кілька правочинів. Немає сумніву в тому, що участь у загальних зборах правочинном не є, як не є правочином і голосування, виступ на зборах тощо [5, с. 19].

Отже, право участі в товаристві щодо права в управлінні справами товариства варто співвідносити як загальне та спеціальне. Однак, ураховуючи економічну складову, яка породжується володінням корпоративних прав, що знаходить свою реалізацію у праві учасника на управління справами товариства, доходимо висновку, що право участі в товаристві має здатність брати участь у цивільному обороті, а отже, мати майнову складову. Так, на відміну від усталених об'єктів особистого немайнового права, право учасника в управлінні справами як корпоративне право має здатність брати участь в обороті, існувати автономно від свого носія, може бути оцінено в грошах і мати таку властивість, як товарність, може бути позбавлено шляхом виключення учасника з товариства, що не характерно для особистих немайнових прав.

Отже, у такому разі вимагає перегляду ст. 100 ЦК України, узагальнення строків позовної давності під час захисту корпоративних прав, зокрема особистого немайнового права – права участі в товаристві. Варто для усунення проблем у правозастосуванні в законодавстві закріпити чіткі норми стосовно строків позовної давності під час вирішення спорів, пов'язаних із корпоративними справами. Адже саме така невизначеність і безсистемність строків позовної давності в корпоративних справах призводять до неправосудних рішень, до порушень прав та інтересів не лише кредиторів, а й третіх осіб та інтересів самого товариства. При цьому досягнення балансу інтересів різних груп учасників корпоративних відносин

можливе за допомогою не лише реформування корпоративного законодавства, а й перегляду інституту позовної давності під час вирішення корпоративних спорів. У зв'язку з цим вимагає системного підходу механізм позовної давності в корпоративних справах, специфіка якого пов'язана передусім із особливістю корпоративних прав, їх змістом. Уважимо за доцільне встановити спеціальний строк позовної давності в один рік для оскарження рішень загальних зборів господарського товариства, що дасть змогу стабілізувати корпоративні відносини, зробіть економічний обіг більш стійким, ніж він є натепер.

Ключові слова: немайнове право, право на участь у господарському товаристві, право участі в товаристві, строки позовної давності, корпоративні спори.

У статті ставиться завдання проаналізувати таке немайнове право, як право на участь у господарському товаристві. Аналізується чинне законодавство та практика його застосування щодо використання строків позовної давності в корпоративних справах, зокрема щодо визначення майнових і немайнових вимог. З'ясовується співвідношення понять «право участі в управлінні товариством» і «право участі в товаристві», надаються пропозиції щодо подолання наявних прогалин у законодавстві.

В статті ставиться задача аналізу такого немущественного права, как право на участие в хозяйственном обществе. Анализируется действующее законодательство и практика его применения относительно применения сроков исковой давности в корпоративных спорах, в частности по определению имущественных и немущественных требований. Определяется соотношение понятий «право участия в управлении обществом» и «право участия в обществе», предлагаются предложения касательно преодоления существующих пробелов в законодательстве.

This article seeks to analyze such non-property rights as the right to participate in the business company. It analyzes current legislation and practice of its application regarding the practice of application of limitation periods in corporate disputes, particularly on the definition of property and non-property claims. It is carried out the relationship between the concepts of “the right to participate in the management of company” and “the right to participate in a company” and provided the suggestions to overcome the existing legislative gaps.

Література

1. Кот О.В. Довідка за результатами узагальнення судової практики вирішення спорів про корпоративне управління та реалізацію корпоративних прав / О.В. Кот, О.В. Лукомська // Вісник господарського судочинства. – 2013. – № 6. – С. 29–37.
2. Постанова Судової палати у господарських справах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42708922>.
3. Сліпченко С.О. Особисті немайнові правовідносини щодо обороноздатних об'єктів : [монографія] / С.О. Сліпченко. – Х. : Діса плюс, 2013. – 228 с.
4. Российское гражданское право : [учебник] : в 2 т. – М. : Статут, 2010. – Т. I : Общая часть. Вещное право. Наследственное право. Интеллектуальные права. Личные неимущественные права / отв. ред. Е.А. Суханов. – 2010. – С. 125.
5. Кравченко С.С. Право участі в управлінні господарським товариством / С.С. Кравченко // Адвокат. – 2009. – № 10 (109). – С. 16–20.

